

SZEMLE

V. D. BONDALETOV: RUSSZKAJA ONOMASZTIKA. Moszkva, 1983. 224. old.

V. D. Bondaleetov neve nem ismeretlen a szovjet névtudomány ismerőinek körében: névszociológiai kutatásai (Penza város és a penzai terület antroponímiájának vizsgálata) mellett több város tanárképző főiskoláján (Penza, Cseljabinszk, Csita) valamint egyetemén (Kujbisev, Moszkva) tartott névtani speciál kollégiumot. Az ott szerzett tapasztalatok összegzéseként született meg a bölcsész hallgatóknak szánt tankönyv, amelynek a szükségességét a szerző így indokolja az Előszóban (3--6): „Korunkban, amikor az onomasztika önálló tudománygá vált, megnőtt tanulmányozásának szükségessége is. Egy bölcsész hallgatónak, az orosz nyelv és irodalom tanárának ismernie kell az onomasztika történetét, tárgyát, e tudományág alapfogalmait, kategóriáit és módszereit.” (3. o.) Az idézett szavak a könyv megírásának célját is magukban foglalják: meg kell ismertetni a hallgatókat a névtannal, természetesen azzal a szándékkal is, hogy kedvet kapjanak a névtani kutatásokban való aktív részvételhez is.

A fenti célkitűzésnek megfelelően a könyv tartalma hat fejezetre oszlik. Az első két fejezet elméleti bevezetesként szolgál.

Az onomasztika elméleti kérdései című első fejezetben (11--35) a tulajdonnév mint nyelvi kategória, a tulajdonnév specifikumai, a köznév és tulajdonnév közötti határ kérdéskörét tárgyalja a szerző a legismertebb külföldi (Mill, Gardiner, Jespersen) és szovjet kutatók (Á. V. Szuperanszkaja, A. A. Belecikij, V. A. Nyikonov stb.) álláspontjának tényszerű ismertetésével, nem hall-

gatva el a még vitatott, megoldatlan kérdéseket (pl. az onomasztikai lexika önállósága, a népnevek hovatarozása stb.) sem.

Az onomasztikai kutatások módszerei c. második fejezetben (36--83) a leíró, történeti, összevető, összehasonlító, nyelvföldrajzi, szemiotikai, stilisztikai, pszicholingvisztikai, statisztikai módszer részletes leírását adja a szerző úgy, hogy nem nevezi ki egyiket sem egyedül üdvözítőnek, ellenkezőleg, több módszer egyidejű alkalmazását ajánlja. A fejezet jól szolgálja a leendő névtani kutatók módszertani felkészítését.

A következő fejezeteket a szerző a könyv központi részének tartja.

Az Orosz antroponímia c. harmadik fejezet (83--162) a könyv legterjedelmesebb fejezete, ami az orosz antroponímiai kutatások gazdagságával, valamint a szerző kutatási területével magyarázható.

Az orosz antroponímia globális történeti áttekintéséhez rendkívül jól hasznosítható tematikai csoportosítású (az orosz antroponímia története; a mai orosz antroponímiai kutatások; személynevek a szépirodalomban és a folklorban) bibliográfia kapcsolódik. Ezt követően az orosz antroponímiában jól elkülöníthető szakaszokat jellemzi a szerző:

1. kereszténység előtti szakasz (X. sz.-ig): az anyanyelvi, köznevekből, jelzős szerkezetekből álló eredeti nevek túlsúlya (Mal, Blut, Sztanyiszlav, Vszevolod) jellemző.
2. XI--XVII. sz.: az eredeti szláv neveket a XIV. sz.-tól egyre jobban kiszorítják a kereszténység felvételével bekerült egyházi nevek; megjelennek a családnevek és apai nevek; a XVIII. sz.-ban kialakul a háromelemű névrendszer; a nevek szociális rétegenként elkülönülnek.
3. XVIII. sz. eleje -- 1917-ig: a névhasználat államilag szabályozottá válik; általános érvényű lesz a háromelemű név.
4. Szovjet korszak (1917-től napjainkig): az egyházi nevek teljesen kiszorulnak a névkészletből; megszűnik a nevek szociális és földrajzi kötöttsége; népszerűvé válnak az új nevek.

Az utóbbi két szakaszt igen gazdag névanyaggal illusztrálja V. D. BONDALÉTOV, amelyből képet kapunk a névdivat hullámainról, a női és férfinevek területi és évenkénti megoszlásáról, valamint gyakoriságáról. A fejezetet a mai orosz névkészlet összetételének, a változások sajátosságainak részletes elemzése zárja.

Az orosz toponímia c. negyedik fejezet (163--197) elején a névtan eme rész-területének megalapozóit (A. H. Vosztokov, N. N. Nagyvezsgyin, M. A. Kasztren; D. Jevropensz, M. P. Veszke, A. Kanniszto, J. Kalima, E. Tunkelo -- vogul és osztják eredetű földrajzi neveket mutattak ki a Jeges-tengertől az Okáig terjedő területen; A. I. Szobolevszkij, P. L. Mastakov, N. J. Marra, stb.) és úttörő jelentőségű munkáikat mutatja be a szerző. A fejezet további részében az orosz toponímiai kutatások mai helyzetével és kutatóival (A. I. Popov, E. M. Poszpelov, E. M. Murzajev stb.) ismerkedhetünk meg: a szerző nagy jelentőséget tulajdonít az 1965 elején Leningrádban megrendezett Ősszövetségi toponímiai konferenciának, amely az egész Szovjetunió területén elindította az azóta is folyamatosan tartó toponímiai kutatásokat. A fejezet záró részében a földrajzi nevek szemantikai, szerkezeti és eredet (nyelvi hovatartozás) szerinti csoportosítását adja a szerző. A finnugor eredetű nevek között az alábbi nevek szerepelnek: Vicsuga, Visera, Vologda, Volhov, Vicsesda, Vjatka, Issza, Kem, Kerzsenyec, Kovda, Kola, Kondopoga, Mszta, Onyega, Revda, Szeliger, Tapa, Jugan.

Az általános és orosz kozmonímia c. fejezet (198--210) az onomasztika legfiatalabb ágát mutatja be, amelynek még általánosan elfogadott megnevezése sincs: egyesek az asztronímia (önálló égitestek, csillagok, bolygók stb.), mások a kozmonímia (galaktika, csillagrendszer stb.) megnevezés mellett törnek lándzsát. Jelen könyv szerzője az utóbbi terminus technikust használja a kozmosz valamennyi objektumával foglalkozó tudományág jelentésben. Ennek tisztázása után a legismertebb csillagok, égitestek nevét jellemzi a szerző gyakran hivatkozva e terület elsősorú kutatójára, J. A. Karpenkora, majd röviden kitér a kozmikus térségnek a modern technikai eszközök segítségével megismert apró objektumainak elnevezésére is. A kozmonímia az onomasztika valóban kidolgozatlan területe még, amit az is bizonyít, hogy V. D. BONDALÉTOV a legkevesebb teret (összesen 12 o.) ennek a témának szenteli.

A könyv záró fejezete Onomasztika az iskolában (211--217) címet kapta, amelyben a szerző számba veszi azokat a tantárgyakat (orosz nyelv és irodalom, földrajz, történelem, asztronómia), amelyek anyagában gyakran fordulnak elő tulajdonnevek. Ahhoz, hogy e tárgyak leendő tanárai helyesen tanítsák az onomasztikai lexikát, föl kell készíteni őket. Ezt a célt szolgálják a tanárképző főiskolák, az egyetemek toponímiai, antroponímiai speciálkollégiumai, valamint jelen könyv is, amely az ismertetett fejezetek után a nélkülözhetetlen névtani kézikönyvek listájával és egy 60 tételből álló bibliográfiával zárul.

A bemutatott munka az első névtani tankönyv a Szovjetunióban. Az Előszóban kitűzött célt sikerült elérnie a szerzőnek: a tankönyv tartalmazza a névtan legkiemelkedőbb kutatóinak elméleti eredményeit, a mai orosz onomasztika legfontosabb területeinek részletes jellemzését. Hiányérzet csak abban ébred, aki -- így e sorok írója is -- a teljes névanyagról szeretne képet kapni: e munkából is kimaradtak a sok névtanos által mostoha gyerekként kezelt intézménynevek, szellemi alkotások nevei, pedig nélkülük nem teljes egy nyelv onomasztikája. Ennek ellenére üdvözlünk kell az első orosz nyelvű névtani tankönyv megjelenését, amely bizonyára nagymértékben hozzá fog járulni a névtani ismeretek népszerűsítéséhez, valamint a névtani szakemberek folyamatos utánpótlásához.

CSIGE KATALIN

FARKAS FERENC: SZOLNOK MEGYE FÖLDRAJZI NEVEI I. A JÁSZBERÉNYI JÁRÁS. Jászberény, 1986. Jászberényi Tanítóképző Főiskola. 284 l.

A névtudomány újabb jeles nappal gazdagodott: 1986. május 15-én bemutaták Jászberényben Szolnok megye földrajzi neveinek első kötetét, mely a jászberényi járás, a Jászság neveit tartalmazza. A kecskeméti Petőfi Nyomdában készült kötetet a Jászberényi Tanárképző Főiskola adta ki. Tudományos ~~irányító~~ nyitó Ürdög Ferenc, szerkesztő Balogh Lajos és Ürdög Ferenc. Az előzéklap verzóján még egyéb, érdeklődésre számot tartó adatot is találunk. A kötet megjelenését a Megyei Tanács és az MTA mellett a Megyei Múzeumok Szervezete, A Jászberényi Hűtőgépgyár, valamint a Tudományszervezési és Informatikai Intézet támogatta. Ezek az adatok sokmindenről árulkodnak. A mű tehát az MTA Nyelvtudományi Intézetének irányításával készült, mint legtöbb elődje. A tudományos irányító és szerkesztők személye biztosította a közzététel módszerbeli azonosságát is: az élő nevek mellett az immár szokásos írásbeli adatok (pl. C., Kl., P. stb.) is megtalálhatók a kötetben. A kötet tehát része annak a nagy munkafolyamatnak, amely a ZMF-vel indult meg. Ami szokatlan: a támogatók nagy száma. Jó érzés olvasni azt, hogy a Jászságban ilyen nagyfokú társadalmi összefogás, segítség segítette a kötet létrejöttét. E mögött jelentős anyagi támogatás is van, ami a jelenlegi nehéz gazdasági